

Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim

Mehmet Ali Aydın*

1. Giriş

Demokrasi, Yunanca “halk” kelimesinin karşılığı olan “demos” ile “idare” manasına gelen “kratos” kelimelerinden meydana gelen bir terimdir. Kökü eski Yunan kültürüne kadar uzanan demokrasi kavramı, o çağlardan günümüze çeşitli mana ve muhteva değişikliklerine uğrayarak gelmiştir.

Eski Yunanistan’da “tek adam” idaresi olan diktatörlük ve tiranlığa karşı, halkın kendi işlerine yön verebileceği bir idare şekli¹ olarak demokrasi düşünülmüştür. Fakat Yunan şehirlerinde farklı şekillerde demokrasi uygulamaları görülmüştür. Aristo’nun ifadesiyle, demokrasi kısa zamanda “demagoji”ye dönüşmüştür. Ona göre demagoji, bir toplumun duygularını çelerek kendi çıkarlarını yürütme yolu idi. Bu dönem “demokrasi”lerinde halkın şu veya bu şekilde idari işlere katılması sadece fikrî plânda kalmıştır.

Genel bir tanım yapmak gerekirse; demokrasi, bir ülkede siyasi iktidarın, bir kişi, sınıf ya da zümreye değil tamamen halka ait olduğuna dair bir anlayıştır.

* TBMM Bütçe Müdürlüğü Yasama Uzman Yardımcısı.
E-posta: mehmet.ali.aydin@tbmm.gov.tr

¹ Yunan düşünürlerinin eserlerinde üç idare şeklinden söz edildiği, bunların da zamanla bozulduğu, monarşinin tiraniye dönüştüğü, oligarşinin kendi içinde yozlaştığı, demokrasinin ise aşırı şekilde uygulanması halinde anarşiye yol açtığı belirtilmektedir. Murat SARICA, 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yay., İstanbul, 1987, s. 10.

Demokrasinin, halkın doğrudan veya temsil edilerek hükümet etmesi anlamı da vardır.²

Demokrasi, uygulama şekilleri bakımından birtakım farklı isimler almaktadır. Bazılarına göre doğrudan doğruya hükümet sistemidir; yani halkın iktidarını bizzat kullandığı sistemdir. Bazılarına göre de demokrasi temsil esasına dayanır ve iktidarın ancak temsilciler aracılığıyla kullanılması şeklinde geliştirilebilir. Bu farklı yaklaşımlar, farklı demokrasi modelleri ortaya çıkarmaktadır.³

Halkın egemenliği kullanış biçimlerine göre demokrasi üç gruba ayrılır: Doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi.

Doğrudan demokrasi; kanunların bizzat halk tarafından yapılmasını ve kamu gücüne ilişkin kararların bizzat halk tarafından alınmasını ifade eder. Bu sistemde parlamento ve yöneten-yönetilen farklılığı yoktur.

Yarı doğrudan demokrasi; halkın temsilcilerinin yanı sıra, bazı konularda halkoyuna da başvurulmasını öngören bir sistemdir. Halk üç şekilde egemenliğin kullanılmasına katılabilmektedir: Referandum (halkoyuna başvurma), halkın vetosu ve halkın kanun teklifi. Referandum, yasama organının yaptığı bir yasayı halkın evet ya da hayır şeklinde oylamasıdır. Halkın vetosu ise referandum yapılması için halkın girişimde bulunmasıdır. Halkın isteğiyle yapılan oylama sonucu yasa ya kabul edilecek ya da reddedilecektir. Yarı doğrudan demokrasilerde halka kanun teklif etme yetkisi de tanınmıştır.

Temsili demokrasi; ülkemizde ve birçok ülkede, milli egemenlik anlayışının bir sonucu olarak uygulanmaktadır. Buna göre halk, egemenliğini seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullanacaktır.⁴ Milletvekilleri tüm milletin temsilcisi olarak yasa yapmaktadır. Anayasanın 80. maddesine göre, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler.” Anayasamızın yasama yetkisini düzenleyen 7. maddesinin gerekçesinde temsil esası şu şekilde açıklanmaktadır:

“Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nindir. Bu, nüfusu milyonlara varan modern devletlerde, demokrasi rejimini benimseyen siyasi rejimlerde kaçınılmaz bir durumdur.”⁵

² İlhan Arsel, *Anayasa Hukukunun Umumi Esasları: Birinci Kitap Demokrasi*, Güven Matb., Ankara, 1955; Ana Britannica, Ana Yay., İstanbul, 1992, s. 106.

³ M. Emin RUHİ, *Doğrudan Demokrasi (e-Demokrasi)*, Seçkin Yay., Ankara, 2005, s. 22.

⁴ Temsili demokrasiyi salt oy vermeye indirgemek mümkün değildir. En genel tanımıyla, tüm vatandaşların siyasal örgütlenme ve oy verme haklarının olduğu, birey-devlet ilişkilerinin hukukun üstünlüğü ilkesiyle düzenlendiği; bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altında olduğu; bu anlamda hukuk devleti ilkesine sahip ve toplumun çoğulcu niteliğini vurgulayan bir sistemi ifade etmektedir. Tülay Özürman, *Demokrasi Anlayışında Çağdaş Gelişmeler*, Demokrasi Gündemi, TDV Bülteni, S. 22.

⁵ Ömer İzgi-Zafer Gören, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, TBMM Basımevi. C. I, Ankara, 2002, s. 87.

Gerçek demokraside egemenliğin meşru kaynağı halktır. Günümüz temsili demokrasilerinde egemenlik hakkı ve yetkisi milletin seçtiği temsilcilere devredilmiştir. Bu görev temsilciye, anayasa ve seçim kanunlarına göre, belirli bir bölgenin, belli koşulları kendinde toplayan seçmenlerince verilmiştir.⁶ Siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirleme usulleri, hem millet iradesinin temsili hem de demokrasinin siyasi parti örgütlerindeki gelişimi konusunda bize sağlam ipucu verebilecektir. Bu nedenle, siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirlerken izledikleri usuller, demokratik ilkeleri benimseyip benimsemediklerinin bir göstergesi olması açısından büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirleme usulleri hakkında tarihsel ve genel bilgiler verilmeye, ikinci bölümünde ise milletvekili adaylarının belirlenme usullerinden olan önseçimle ilgili hususlar ayrıntılı olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Siyasi Partilerin Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemleri

2.1. Genel

Çağdaş çoğulcu demokrasilerde, yönetici kadronun seçilmesi aşamasında siyasi partilerin ifa ettikleri görevin önemi tartışmasızdır. Siyasi partilerin tanımını yaparken iktidarı ele geçirme veya devam ettirme amacını göz önünde bulundurursak, siyasi iktidarın siyasi partiler aracılığıyla elde edilmesi, yönetici kadronun da siyasi partilerce tayin edilme usulü büyük önem kazanmaktadır.

Siyasi partilerin; toplumdaki dağınık düşüncelere açıklık kazandırması, kendilerini destekleyen seçmenlerin ve çeşitli sosyal grupların çıkarlarını bağdaştırması, seçimler yolu ile belirli bir görüşü savunan ve iktidara talip olanların seçmenlerce tanınması, siyaset eğitimi gibi bir çok işlevi bulunmaktadır.⁷ Bu işlevlere baktığımızda siyasi partilerin parlamentoda kendisini temsil edecek olan adayları belirleme yönteminin ne kadar önemli olduğu açıktır.

Siyasal partilerin aday belirleme süreç ve yöntemleri, doğrudan siyasal partilerin tanımındaki unsurların bir sonucu olarak belirir. Siyasal partiler, daha önce de belirttiğimiz gibi, her şeyden önce iktidar için kadrolar yetiştirmek ve iktidar için seçimlere hazırlanmak durumundadır. İktidar için kadrolarını

⁶ Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş, Çağdaş Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 1996, s. 265.

⁷ Münici Kapani, Politika Bilimine Giriş, AÜHF Yayınları, Ankara, 1978, s.126.

yetiştirilmesi, partilerin siyasal devşirme fonksiyonu vasıtasıyla sağlanmaktadır. Demokrasilerde iktidar olabilmek, seçimleri kazanmaktan geçtiğine göre, siyasal partiler aday göstermek zorundadırlar. Partilerin devşirme fonksiyonu, siyasal sistemdeki çeşitli rolleri üstlenecek kişilerin seçimi sürecidir.⁸

Çağımız demokrasilerinde, vatandaşın devlet yönetimine katılması, yöneticilerin seçilmesi ve denetlenmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. Demokratik rejimlerde, hemen her vatandaş hiç değilse hayatının bir devresinde yöneticiler arasına girmeyi isteyebilir. Ancak her toplumda hukuk kuralları seçme ve seçilme hakkını bazı koşullara bağlamıştır. Türk hukuk sisteminde de milletvekili adaylarının belirlenme usulleri Siyasi Partiler Kanununda düzenlenmiştir.

Aday belirleme yöntemleri, Türk demokrasisinin ve siyasal partiler hukukunun en önemli sorun alanlarından birisidir. Çünkü, parti içi demokrasinin en önemli ölçütlerinden birisi olan aday belirleme yöntemi⁹, parti içi demokrasinin gerçekleşmesi, demokratik rejimin ve siyasal sürecin sağlıklı işlemesi¹⁰ ve halkın iradesinin parlamentoya daha iyi yansması açısından büyük önem arz etmektedir. Nasıl ki siyasal partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsuru ise, aday tespit yönteminin demokratik olması da, parti içi demokrasinin vazgeçilmez ilkesidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararında bu hususa vurgu yaparak "... aday belirlemesi parti içi demokrasiyi doğrudan ilgilendirir." demiştir.¹¹

2.2. Dünyadaki Bazı Ülkelerden Örnekler

Aday belirleme süreci açısından iki temel ampirik sorun, bu sürecin ne kadar merkezileştiği ve sürece katılımın ne ölçüde yaygın olduğudur. Batı demokrasilerindeki partilerde aday belirleme usulleri çok çeşitlidir. Teorik olarak bir uçta adayların bütün partili seçmenlerin veya taraftarların oylarıyla belirlenmesi, öteki uçta da tek başına parti lideri tarafından belirlenmesinin söz konusu olduğu düşünülebilir. Bu iki uç arasında ise sürecin merkezileşme derecesine göre, adayların seçim çevresindeki tüm parti üyelerince belirlenmesi, seçim çevresindeki parti üyelerinin bir bölümünce (mesela bir delege kongresince) belirlenmesi, partinin bölgesel örgütünce belirlenmesi, partinin ulusal düzeydeki

⁸ M. Tefvik Gülsoy, "Milletvekili Seçimlerinde Siyasal Parti Adaylarının Tespiti" Erzincan Ü.H.F.D. C.X, S.3-4, s.126.

⁹ Bodo Zeuner, Innerparteiliche Demokratie, (Çev. Fuat AKAR), Colloguium Verlag, Berlin, 1967, s.108.

¹⁰ M. Tefvik Gülsoy, "Milletvekili Seçimlerinde Siyasal Parti Adaylarının Tespiti" Erzincan Ü.H.F.D. C. X, S. 3-4, s. 125.

¹¹ Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, S. 23, s. 382-384.

merkez karar organınca belirlenmesi ve ulusal düzeydeki parti-içi hiziplerin liderlerince belirlenmesi gibi çeşitli usuller vardır.¹²

Michael Gallagher ve *Michael Marsb*'in dokuz demokratik ülkede (Belçika, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Japonya, Hollanda ve Norveç) aday belirleme süreçleri üzerindeki karşılaştırmalı incelemeleri de benzer sonuçlar vermiştir. Bu araştırmaya göre, aday belirleme sürecini tüm partili seçmenlere veya taraftarlara açan tek belli başlı Batı demokrasisi, ABD 'dir. Buna karşılık etkili bir tercihlili oy (İtalya), alternatif oy (Avustralya), devredilebilir tek oy (İrlanda) ve devredilemez tek oy (Japonya) sistemleri, seçmenlere aynı partinin ya da değişik partilerin adayları arasında bir tercih yapma imkanı vermek suretiyle, bir dereceye kadar benzer bir fonksiyon ifa edebilir. Adayların, tüm parti üyelerinin katıldığı önseçimler yoluyla belirlenmesi yöntemi ise çok yaygın değildir. Bu yöntem, başlıca Belçika partilerinde (diğer yöntemlerle bir arada olarak), İngiltere Liberal ve Sosyal Demokrat Partilerinde, Hollanda'daki D'66 Partisinde kullanılmaktadır. Bu yöntem, Finlandiya'da 1978 yılında kanunen zorunlu kılınmıştır. Tabi ki yukarıda anlatılan yöntemlerden en yaygın olanı, adayların seçim çevresi parti örgütü üyelerinin bir bölümünce (ya bir delege kongresi veya seçim çevresi örgütü yönetim kurulu tarafından) belirlenmesidir. Bu sistem, İngiliz Muhafazakar ve İşçi Partilerinde, Fransız Komünist ve Sosyalist Partilerinde, tüm Alman, İrlanda ve Norveç partilerinde, başlıca Belçika (tüm üyelerin katıldığı seçimlerle birlikte olarak), Hollanda ve İtalyan partilerinde uygulanmaktadır. Bu sistemde aday belirleme yetkisinin, partinin seçim çevresi örgütleriyle merkez organları arasında bir şekilde (mesela aday adaylarının önceden parti merkez organının incelemesinden geçirilmesi veya yerel örgütçe belirlenen adayların merkez organınca veto edilebilmesi, ya da adayların bir bölümünün yerel örgütlerce bir bölümünün merkez organlarınca belirlenmesi gibi) bölüşülmesi de mümkündür. Adayların parti merkez organlarınca belirlenmesi yöntemi daha az yaygın olmakla birlikte, iki büyük Fransız merkez-sağ partisinde (RPR: Cumhuriyet İçin Birlik ve UDF: Fransız Demokrasisi İçin Birlik), Avusturya Sosyalist Partisi'nde, başlıca İsrail partilerinde, adayların bir bölümü için başlıca İtalyan ve İrlanda partilerinde uygulanmaktadır. Nihayet, adayların belirlenmesinin sadece parti liderine bırakılması, Batı demokrasisinde çok nadir görülen bir durumdur.¹³

¹² Ergun Özbudun, *Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyumu*, TESAV Yayınları, 1995, s. 10.

¹³ Ergun Özbudun, a.g.e., s. 11,12.

2.3. Türkiye’de Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usullerinin Tarihçesi

1923-1942 yılları arasındaki dönem, 1908 yılında çıkarılmış olan *İntihab-ı Mebusan Kanunu*’nun yürürlükte olduğu ve milletvekili seçimlerinin bu Kanun hükümleri uyarınca yapıldığı bir dönemdir. Ancak *İntihab-ı Mebusan Kanunu*, aday belirleme konusunda bir düzenleme getirmemiştir. 1942-1961 döneminde ise, 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu, 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun yürürlükte olduğu dönemdir. Bahsedilen bu kanunlarda da aday belirleme konusuna ilişkin hükümlere rastlanmamaktadır.¹⁴ Yani 1908 yılında çıkan seçim yasası çerçevesinde yapılan ilk seçimden, 1942 yılına kadar adayların belirlenmesi yetkisi doğrudan parti genel başkanlarına verilmiştir. 1957 yılına kadar çıkarılan yasalarla aday belirleme konusunda partilerin merkez karar organları yetkili kılınmıştır.¹⁵

Daha sonra 27 Mayıs 1960’taki askeri müdahaleden sonra, 1965 yılında 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (SPK) kabul edilmiştir. Bu Kanunun genel gerekçesinde;

Siyasi partilerin millet iradesinin tecellisine vasıta oluşları, onların seçimlerde oynadıkları rol ve parlamento bünyesine gönderdikleri temsilcilerle izah edilmek lazım gelir. ... Partilerin seçimlerde rol oynamaları ve özellikle parlamento temsilci göndermek suretiyle yalnız seçim sırasında değil, devamlı surette millet iradesinin oluşumunun başlıca vasıtası bulunmaları adaylık meselesinin tanzimini gerektirmektedir. Demokratik bir parti kuruluş ve işleyişinden bahsedebilmek için, ... Siyasi partilerin seçmene arz edecekleri adayların o partiye oy veren veya hiç değilse o partinin mensubu bulunanların arzu ve temayüllerine göre seçilmesi sağlanmalı ve teminat altına alınmalıdır.

denilmektedir.¹⁶ Kanunun 29. maddesinde de;

Siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği için yapılacak seçimlerde gösterecekleri adayların, her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir ön seçimle tespit edilir.

hükümü yer almıştır. Bu hükmün gerekçesi ise aşağıdaki gibidir.

... İleri demokratik memleketlerin mevzuat ve tatbikatından mühlhem (önseçim) sistemini, mahzurlarını izale edici munzam hükümlerle birlikte

¹⁴ Sevgi KORKUT, Türkiye’de ve Yabancı Ülkelerde Önseçim, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Araştırma Servisi, Mart 1996, s. 9.

¹⁵ Suavi Tuncay, Parti içi Demokrasi ve Türkiye, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 208.

¹⁶ 527 Sıra Sayılı Basmayazı, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 49, 49. Birleşimin sonundadır.

tanzim etmektedir. ... Parti liderlerinin yahut merkez karar organının veya mahalli yönetim organlarının aday tespitinde yetkili sayılması mahzurlu sonuçlar doğurduğundan, siyasi partilerimiz aday tespitini bir ölçü içerisinde geniş heyetlere yani yoklama kurullarına bırakmak yoluna gitmişlerdir. ... demokratik bir parti kuruluşunda ve işleyişinde parti üyelerini aday tespit safhasında oy sahibi kabul etmemek, hiçbir demokratik memlekette tervec edilmediğinden seçim mevzuatı ya doğrudan doğruya parti üyelerinin yoklamaya katılmalarını veya emniyetli bir delegasyon sistemiyle ve gizli oyla aday seçmelerinin mümkün kılacak tarzda tedvin edilmiştir. ... Devlet ve milletin hayatını geleceği, ... Ön seçimleri gerektirdiği masrafların da Devletçe kabulü uygun mütaala edilmiştir.¹⁷

Yukarıdaki açıklamalara bakıldığında 648 sayılı Kanunu hazırlayanlar, önseçimin yani adayların tespitinin o seçim çevresindeki tüm üyeler tarafından yapılmasını demokratik bir toplum veya siyasi partilerin gereği olarak kabul etmişlerdir.

1982 Anayasası döneminde kabul edilen 22.4.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun (SPK) 37. maddesinde, adayların belirlenmesinde partinin o seçim çevresindeki bütün kayıtlı üyelerinin katılacağı bir önseçim yöntemini zorunlu kılmıştı. Madde gerekçesinde;

Siyasi Partiler, millet iradesinin ortaya çıkmasında önemli rol oynar. Bunun sağlıklı ve milli iradeyi gerçek olarak yansıtabilmesi için, aday tespitinde en meşru kaynak olan demokratik iradeye dayanmak zorundadır. Bu nedenle partilerin aday tespitinde demokratik esaslara bağlı kalmaları demokrasinin gereğidir. ... Komisyon aday tespitini partinin iç sorunu olmaktan ziyade, milli iradenin oluşmasında rol oynayan partilerin üstünde demokrasinin gereği olarak kabul etmiş ve Parti Tüzüğüne bırakmanın mümkün olamayacağını benimsemişti. ... (Bu nedenle) partinin adayını o partinin o seçim çevresindeki kayıtlı üyelerinin parti seçmeni olarak serbestçe oy kullanacağı bir seçim ile o partiden aday olmak isteyenler arasından parti adayını seçme usulü kabul edilmiştir.

ifadelerine yer verilmiştir.¹⁸

Ancak, SPK'ya 10.6.1983 tarihli ve 2839 sayılı Kanunla bir geçici madde eklenmiştir. Eklenen maddenin ilk fıkrasında, yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri için önseçimin yapılmayacağı hükmü yer almıştır.

Daha sonra 28.3.1986 tarihli ve 3270 sayılı Kanunla söz konusu maddede değişiklik yapılmış ve bu konuda partilere daha geniş bir hareket serbestliği verilmiştir. Yapılan bu değişikliğin genel gerekçesinde;

¹⁷ 527 Sıra Sayılı Basmayazı, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 49, 49. Birleşimin sonundadır.

¹⁸ 333 Sıra Sayısı, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 14, 55. Birleşimin sonundadır.

Siyasi Partiler ve seçim kanunlarını ... aday tespitlerinden disiplin işlerine kadar tüzük ve yönetmeliklerde olabilecek detaylara inilerek her şeyine müdahale edilmiş adeta kendilerine hiçbir konuda karar verebilecek imkan bırakmamıştır. ... ayrıca aday tespit işi bu Kanunla geçen (bir genel bir mahalli) seçimde de uygulanma imkanı bulamamış ve geçici maddelerle düzenleme yoluna gidilmiştir.

denilmektedir.¹⁹

Madde gerekçesinde de;

Bu Kanun 37. maddesi değiştirilerek daha esnek hale getirilmiştir. ... madde eski şekliyle çok katı hükümler taşıdığından sistemi geliştirme fırsatı mümkün olamamaktadır. Maddenin yeni şekliyle Siyasi Partilere aday tespitinde kolaylık sağlanmış ve milletçe benimsenecek en iyi adayları belirleme imkanı getirilmek istenmiştir.

açıklamalarına yer verilmiştir.²⁰ Anayasa Komisyonu raporuna ekli karşı oy yazısında muhalefet milletvekilleri;

... aday tespitinin merkez iradesine bırakılması demokratik esaslara uymamakta, ... çok partili demokratik sisteme ters düşmekte ve eşitliği bozmaktadır.²¹

gerekçesi ile düzenlemeye karşı çıkmışlardır. TBMM Genel Kurulunda madde ile ilgili görüşmelerde muhalefet partileri tarafından değişikliğe büyük tepki gösterilmiş ve getirilen sistemin demokratik olmadığı ısrarla vurgulanmıştır.²² Teklifin kabulü ile SPK'nın 37. maddesinin birinci ve dördüncü fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

Siyasi partiler, milletvekilliği genel veya ara seçimlerinde adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini, serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler.

Parti tüzüklerinde herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin iştiraki ile yapacakları ön seçimde bu kanunun ön seçimle ilgili hükümleri uygulanır.

Böylece, 3270 sayılı Kanunla değiştirilen SPK'nın 37. maddesi, hangi aday belirleme yönteminin kabul edileceğini partilerin kendi tüzüklerine bırakmakta, ancak parti tüzükleri bütün parti üyelerinin katılacakları bir önseçim yöntemini benimsedikleri takdirde, bu önseçimlerin, SPK'da yer alan hükümlere göre yapılacağını belirtmektedir.²³ Görüldüğü gibi aday tespitini siyasi partilerin

¹⁹ 413 numaralı Sıra Sayısı TBMM Tutanak Dergisi, C. 26, 80. Birleşimin Sonundadır.

²⁰ 413 numaralı Sıra Sayısı TBMM Tutanak Dergisi, C. 26, 80. Birleşimin Sonundadır.

²¹ 413 numaralı Sıra Sayısı TBMM Tutanak Dergisi, C. 26, 80. Birleşimin Sonundadır.

²² Ayrıntılı bilgi için bakınız: TBMM Tutanak Dergisi, C. 26, 82. Birleşim, s.383-394.

²³ Ergun Özbudun, (1995), s.13.

“tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile” yapabileceklerini hükme bağlamıştır. Böylece partiler, adaylarını yargı gözetiminde bütün üyelerin katılacağı önseçimle yapabileceği gibi, temayül yoklaması, merkez yoklaması gibi herhangi bir yöntemle, kendi seçecekleri seçicilerle de yapabileceklerdir.

Başka bir söyleyişle, siyasi partiler; önseçim, aday yoklaması ya da merkez yoklaması yöntemlerinden birini kullanmaktadır. Siyasi partiler bu konuda serbest bırakılmışlardır. Aynı maddede; partilerin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki parti aday seçimlerinin, seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılacağı belirtilmiştir. Bu usullerin daha ayrıntılı olarak incelenmesi, konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

2.4. Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulleri

Aday belirleme süreci siyasi partilerin en hayati işlerindedir. Bu sürecin niteliği siyasi partinin niteliğini de ortaya koyar. Adayları kim seçiyorsa ve belirliyorsa partinin sahibi odur.

Siyasi Partiler Kanununun 37. maddesine göre, siyasi partiler milletvekili genel ve ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, adayların tespitini; serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esasları çerçevesinde, *tüzüklerinde belirleyecekleri usûl ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile* yapabilirler. Bu düzenlemeye göre, siyasi partiler aday tespitine ilişkin kuralları kendi içtüzükleri ile belirleyebileceklerdir. *Örneğin*, siyasi partiler, aday tespitinde *önseçim usûlünü veya merkez yoklaması usûlünü* yahut da her ikisini birlikte uygulayabilirler. Ancak önseçim usûlünün uygulanması halinde, Siyasi Partiler Kanununun önseçime ilişkin kurallarının uygulanması zorunludur.²⁴

Ancak yine de belirtmek gerekir ki aday göstermede temel sorun bu işlemin niteliğindedir. Bazılarına göre bu işlem tıpkı seçimler gibi kamusal bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle adayları geniş bir taraftarlar veya üyeler kitlesine seçtirmek gerekir. Diğer bir kısım yazarlar ise aday belirleme işleminin esas olarak partinin bir iç işi olduğunu belirtmektedirler. Buna göre de aday belirleme yöntemini partiler kendi içinde saptamalıdır.²⁵

²⁴ Yavuz Atar, (2006), “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı Dergisi, S. 23, Ankara, 2006, s. 225-226.

²⁵ Oya Araslı, Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 130.

2.4.1. Merkez Yoklaması

Merkez yoklamasında, adaylar genel merkezdeki ilgili kurullar tarafından belirlenmektedir.

Demokratik olmayan aday belirleme yöntemlerinden biri olan, “merkez yoklaması yöntemi”, aday adaylarının, seçim çevrelerine göre aday ve liste sıralamalarının, doğrudan parti merkezi tarafından yapılmasıdır.²⁶ Merkez yoklaması yönteminde temel belirleyici yetki parti genel merkezindedir. Merkez yoklaması yöntemi sonuçları açısından parti içi demokrasiye olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Ulusal iradeyi temsil edemeyecek olan bu yöntem, parti liderlerini güçlendirmektedir.²⁷

Merkez yoklamasına ortam hazırlayan bir başka etken de gecekondular bölgelerinde oturan, etnik, dini ve akrabalık ilişkilerinden kaynaklanan topluluk psikolojisine sahip seçmen kitlesinin durumudur. Bu durumu bilen siyasi partiler, o seçim çevresinde seçmenlere hoş gelen, hemşehriciliği vb. unsurları kullanabilecek kişileri aday yapma gayretine girmektedirler.

Bu yöntem SPK'nın 40. maddesinde düzenlenmiştir ve ülkemizde en çok uygulanan aday tespit yöntemidir. İster kadro ister kitle partisi olsun, aday tespit yöntemlerinden merkez yoklaması öncelikle parti liderinin tasarrufundadır. Tek seçici o olmasına rağmen partilerin üst kurulları—Merkez Karar Yönetim Kurulu (MKYK), Genel İdare Kurulu (GİK), Parti Meclisi (PM)—toplanarak parti liderinin dikte ettiği isimler üzerinde mutabakat sağlanır.

Liderin ve üst yönetimin oligarşik eğilimleri, bazı adayların genel merkeze yüklü bağışlar yapması, kişisel ya da ailevi çıkar ilişkilerine dayanan adaylık sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hem parti tabanları, hem de seçmenler tarafından benimsenmeyen bu yöntem, parti disiplini öne çıkardığından, korku ve baskı sonucu, parti içi demokrasi kavramını da ortadan kaldırmaktadır.

2.4.2. Aday Yoklaması

Bu sistemin esası, parti tabanı ile parti yöneticileri arasında bir denge oluşturmak amacına dayanır.²⁸ Bu usulde, adayın belirlenmesi, bir seçim çevresindeki tüm parti üyeleri tarafından değil, parti tüzüklerinde belirtilen görevlere seçilmiş kişilerin katılımı ile yapılmaktadır. Bu yönteme teşkilat

²⁶ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 207.

²⁷ Murat Yanık, Parti İçi Demokrasi, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 146-147.

²⁸ Faruk Bilir, Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s. 73.

yoklaması da denilmektedir. Siyasal partiler tüzüklerinde, bu aday belirleme yöntemine yer vermelerine rağmen, her parti aday yoklamasına katılacakları ayrı ayrı düzenlemiştir. Aday yoklaması ile aday belirleme, sınırlı bir kitle ile yapıldığından, partilerin genel eğilimi ve talebi tam olarak yansıtamaz. Bununla beraber merkez yoklamasına göre daha demokratiktir.

Siyasi partiler, tüzüklerinde aday yoklaması konusunda farklı hükümlere sahip olabilirler. Mesela, seçim çevresinde oturan ve üyelikleri devam eden eski bakan, milletvekilleri, il ve ilçe başkanları, belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri, il/ilçe yönetim/denetim/disiplin kurulları üyeleri, kongre delegeleri v.b. aday yoklamasına katılarak karar mekanizması içinde yer alabilirler. Türkiye’de hemen hemen tüm partilerde seçici, belirleyici kurullar birbirine benzemektedir.

2.4.3. Önseçim

Parti adaylarının tespiti hususunda yetkinin, önderlerden, üyeler tarafından seçilmiş delegelere geçmesi ile başlayan parti içi demokrasi süreci, partinin bütün üyelerinin bu hakkı kullanması ile birlikte, gelişimine devam etmiştir.²⁹

Bu yöntemde, seçimin yapıldığı seçim çevresindeki bütün üyeler veya bunlar arasından seçilen delegeler oy kullanmakta ve seçim, seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılmaktadır. Ayrıca bu yöntemde siyasi partiler ortaya çıkan sonuçla bağlıdır.

Bunun dışında siyasi partiler, eğilim yoklaması adıyla yeni bir yöntem icat etmişlerdir.³⁰ Bu yöntem aday yoklaması ile merkez yoklaması arasında bir sistemdir. Usul aday yoklamasına benzemekle beraber, yargı mercilerinin gözetim ve denetiminde yapılmaması ve sonuçların bağlayıcı olmaması nedeniyle merkez yoklamasına benzemektedir. SPK’da da böyle bir sistem benimsenmemiştir.

2.5. Bazı Siyasal Partilerin Tüzüklerinde Aday Belirleme Usulleri

Siyasi partilerin hangi aday belirleme yöntemini benimsedikleri tüzüklerinde belirlenmiştir. Bu nedenle, önce siyasi partilerin tüzüklerinde yer alan aday tespitine ilişkin hükümlere değinilecek, daha sonra da siyasi partilerin son seçimlerde adaylarını hangi yöntemle belirlediği incelenecektir.

²⁹ Oya Araslı, a.g.e., s. 71.

³⁰ E. Tuncer/C.Kasapbaş/B.Tuncer, 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, TESEV Yayınları, Ankara, 2003, s. 44.

2.5.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

Tüzüğünün 124. maddesinde, genel, kısmi veya ara milletvekili seçiminde aday adayları arasından parti adayları ve bu adayların liste sıralamaları; önseçim, teşkilat yoklaması ve merkez yoklaması usullerinden birinin, birkaçının veya tamamının; aynı seçimde seçim çevresi ölçeğine göre aynı anda ve bir arada veya birinin ülke ölçeğinde tam olarak uygulanması suretiyle yapılacağı, hangi seçim çevresinde hangi usul veya usullerle ve usulün hangi ölçekte uygulanacağına “Merkez Karar ve Yönetim Kurulu”na karar verileceği, *ancak milletvekili seçiminde, seçim çevrelerinin en az % 50'sinde önseçim veya teşkilat yoklaması usullerinden birinin uygulanması ile aday belirlemesine özen gösterileceği*; önseçim usulü ile aday ve liste sıralamasının o seçim çevresinde partiye kayıtlı bütün üyelerin önseçim seçmeni olacağı; teşkilat yoklaması usulü ile aday ve liste sıralamasının, teşkilat yoklaması seçmeni olarak nitelenen partililer tarafından yapılacağı; merkez yoklaması usulü ile aday ve liste sıralaması yapmanın merkez yoklaması usulünün, aday adaylıkları kabul edilenlerin, seçim çevrelerine göre aday ve liste sıralamalarının, doğrudan Merkez Karar ve Yönetim Kurulu tarafından yapılacağı ifade edilmiştir.³¹

2.5.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

Tüzüğünün 58. maddesine bakıldığında; aday saptamada hangi seçim çevresinde hangi yöntemin uygulanacağına Parti Meclisince karar verileceğinin öngörüldüğü, Parti Meclisince tüm seçim çevrelerinde farklı yöntemler uygulanabileceği önseçimin, Partiye yazılı üyelerin katılımı ile aday yoklamasının partide belli görevlere seçilmiş olan delegelerin katılımı ile merkez yoklamasında ise adayların Parti Meclisince saptanacağı ifade edilmiştir.

2.5.3. Anavatan Partisi (ANAVATAN)

Tüzüğünün 79. maddesine göre; seçimlerde Parti adaylarının *belirlenmesinde ön seçim esastır*. Ancak bir seçim çevresinde önseçim yapılabilmesi için, o seçim çevresindeki kayıtlı seçmen sayısının en az %5'i kadar kayıtlı parti üyesi olma şartı aranır. Bu şartı sağlayan seçim çevrelerinde, üyelerle önseçim veya delegeli önseçim usullerinden hangisinin uygulanacağına MKYK tarafından karar verilir. Bu şartın sağlanmadığı seçim çevrelerinde ve şart sağlanmış olsa dahi mahalli idareler seçimlerinde parti adaylarını Kanunda sayılan ve Tüzükte belirtilen

³¹ www.akparti.org.tr, Erişim Tarihi: 5/5/2007.

usullerden biri veya birkaçıyla belirlemeye Genel Başkanın teklifiyle MKYK karar verir. Parti; önseçim yaptığı seçim çevrelerinde toplam olarak TBMM üye tamsayısının % 5'ini aşmamak üzere, ilini, seçim çevresini, aday listesindeki sırasını, önseçim tarihinden en az on gün önce Yüksek Seçim Kuruluna bildirmek koşuluyla merkez adayı gösterebilir. Önseçim yöntemi ise iki şekilde düzenlenmiştir: Üyelerle önseçim ve delegelerle önseçim. Merkez yoklaması yöntemiyle adaylar ise MKYK tarafından belirlenir.

2.5.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Tüzüğünün aday tespiti ile ilgili 82, 83, 84, 85 ve 86. maddelerine bakıldığında; hangi seçim bölgesinde hangi yöntemin uygulanacağını belirlenmesi görevini Merkez Yönetim Kurulu (MYK)'na vermiştir. Ayrıca, merkez adaylarının, TBMM üye tam sayısının % 5'ini aşmamak koşuluyla, *Genel Başkan tarafından* tespit edileceği belirtilmiştir. Merkez yoklaması ile adayların MYK tarafından tespit edilmesi; teşkilat yoklamasının MYK'nın teşkilât yoklaması için karar verdiği seçim çevresinde aday tespitine yönelik olarak yapılan yoklama usulü olduğu ve teşkilât yoklamasının il başkanı, il yönetim kurulu asil üyeleri, il disiplin kurulu başkanı ile o il çevresindeki ilçe başkanlarından oluşan kurul tarafından, yetkili ilçe seçim kurulunun gözetiminde, gizli oy açık tasnif esasına göre yapılacağı ifade edilmiştir. MYK'ca önseçim yapılmasına karar verilen seçim çevresinde, partiye kayıtlı bütün üyelerin katılması ile seçim yapılacağı belirtilmektedir.³²

2.5.5. Demokrat Parti (DP)

Tüzüğünün 78. maddesinde; partiye üye olsun veya olmasın milletvekili aday tespit işlemlerine katılmak için partiye müracaat edenlere Anayasa, ilgili kanunlar ve parti tüzük ve programı temel ilkeleri bakımından izin vermeye/vermemeye Genel İdare Kurulu'nun yetkili olduğu, Parti adaylarının tespitinde, hangi seçim çevresinde, hangi usul veya usullerin uygulanacağına Genel İdare Kurulu tarafından gizli oyla karar verileceği, Siyasi Partiler Kanununda belirtilen önseçimlerle ilgili hükümlere göre, o seçim çevresinde partiye kayıtlı bütün üyeler tarafından yapılacağı belirtilmektedir. Aday yoklamasında ise; o seçim çevresinde yer alan belirli partililerce milletvekili adaylarının belirleneceği; merkez yoklamasının; Genel İdare Kurulunca gizli oyla yapılan aday tespit ve sıralamasının, olduğu belirtilmiştir.³³

³² www.mhp.org.tr, Erişim Tarihi: 5/5/2007.

³³ www.demokratparti.org.tr, Erişim Tarihi: 9/7/2007.

2.6. Siyasi Partilerin 1999 ve 2002 Milletvekili Seçimlerinde Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemleri

18 Nisan 1999 seçimleri öncesi aday tespit yöntemlerini Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) bildiren partilerden hiçbiri, bütünüyle önseçim yöntemini kullanmamışlardır.³⁴ Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Fazilet Partisi adaylarını merkez yoklamasıyla belirleyeceğini, CHP ise milletvekili seçimleri için adaylarını 21 ilde merkez yoklaması ile belirleyeceğini, DYP, 29 ilde merkez yoklaması, 51 ilde de önseçim yapacağını YSK'ya bildirmiştir. ANAP da aday tespitinde teşkilatlar gözetiminde önseçim yapılmasını kararlaştırmıştır.³⁵

2002 milletvekili seçimlerinde yalnızca iki parti CHP ve DYP, bazı seçim çevrelerinde yasa da belirlenen koşullarda ön seçim ve aday yoklaması yapmıştır. DYP 16 ilde (16 seçim çevresi) aday yoklaması, 12 ilde (13 seçim çevresi) ön seçim yapmıştır. CHP ise 11 seçim çevresinde aday yoklamasına başvurmuştur. CHP 70 ildeki ve DYP 53 ildeki adaylarını merkez yoklaması usulü ile belirlemişlerdir. DYP; Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Gaziantep, Hatay, Mersin, Konya, Manisa, Ordu, Tokat, Trabzon ve Karaman'da aday yoklaması yapmıştır. Yine DYP, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İzmir (1), İzmir (2), Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Muğla, Van, Bayburt ve Bartın'da önseçim yapmışlardır. Ayrıca DYP Genel Merkezinden alınan bilgiye göre, Kütahya ve Muğla illeri, aday yoklaması yapılacak iller arasında sayılmıştır. CHP ise, Amasya, Artvin, Çorum, Edirne, Erzincan, Gaziantep, Kırklareli, Kırşehir, Sakarya, Sinop ve Tekirdağ illerinde aday yoklamasına başvurmuştur. Diğer siyasi partiler ise, adayların tümünü merkez yoklaması yöntemi ile belirlemişlerdir. Bazı siyasi partiler adaylarını belirlerken eğilim yoklaması niteliğinde önseçim yapmışlardır. Ancak, seçim kurullarının denetiminde yapılmadığı için yasal açıdan bağlayıcılığı olmayan eğilim yoklaması sonuçları ile kendilerini bağlı saymayan partiler adayların sıralarını değiştirebilmektedir.³⁶

2.7. Siyasi Partilerin 2007 Milletvekili Seçiminde Milletvekili Adaylarını Belirleme Yöntemleri

22 Temmuz 2007 seçimleri öncesine bakıldığında; CHP'nin 6 ilde yaptığı önseçim dışında barajı geçebilecek hiçbir parti, milletvekili adaylarını önseçim

³⁴ Faruk Bilir, a.g.e., s. 76-77,

³⁵ Hürriyet Gazetesi 10 Ocak1999, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/01/10/89658.asp>, Erişim Tarihi: 9/7/2007.

³⁶ E. Tuncer/C. Kasapbaş/B. Tuncer, a.g.e., s. 44.

veya aday yoklaması ile belirlememiştir. CHP, Aydın, Muğla, Gaziantep, Sivas, Kahramanmaraş ve Mersin’de önseçim yapmış, diğer seçim çevrelerindeki adayları ise merkez yoklaması ile belirlemiştir. AK Parti ise birkaç ilde “temayül yoklaması” yapmış ancak adaylar, genel merkez tarafından belirlenmiştir.

Sonuç olarak; SPK, aday belirlemeye ilişkin olarak siyasi partilere geniş takdir yetkisi tanınması nedeniyle, siyasi partiler, aday belirleme yöntemlerini tüzüklerinde serbestçe düzenleyebilmektedirler. Bu serbestlik nedeniyle, siyasi partilerin, 1983 Milletvekili Seçimlerinden beri, önseçim ile aday belirleme usulünü genellikle benimsemedikleri gözlemlenmektedir. Ülkemizdeki siyasi yelpazenin çok geniş bir kesimini oluşturan AK Parti, CHP, DP, MHP, SP ve GP milletvekili adaylarının belirlenme sürecini genel merkezdeki kurulların ve dolayısıyla liderlerin inisiyatifine bırakmışlardır.

3. Önseçim

3.1. Genel

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti’nin “demokratik” bir devlet olduğu ilk kez 1960 Anayasasının 2. maddesinde³⁷ ifade edilmiştir. Demokratik düşünce sisteminin ülkemizde gelişmeye başladığı bu dönemde aday tespiti siyasi partilerin içişlerine bırakılmamış ve daha önce de değindiğimiz gibi, önseçim yöntemiyle adayların belirleneceği SPK’da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. 1986 yılından sonra ise, aday belirlemede siyasi partilere esneklik sağlanması amaçlanmış ve aday belirleme yöntemi siyasi partilerin kendi tercihlerine bırakılmıştır.

Ashında 1961 Anayasasının uygulandığı dönemde, milletvekili adaylarının tespitinde önseçimin benimsenmesinin bir nedeni olarak, kitle iletişim araçlarının o dönemde yaygın olmaması, ve partilerin seçim başarısının daha çok yerel parti örgütlerinin seçim bölgelerindeki faaliyetlerine bağlı olması söylenebilir. Bu yüzden ki adayların belirlenmesinde partilerin yerel örgütlerinin daha etkin olması amaçlanmış ve yerel parti örgütleri kendileri için çalışacak adayları belirlemede söz sahibi olmuşlardır. Ancak 1980 sonrası yaşanan gelişmeler ile bu durum tersine dönmüş ve adayların belirlenmesinde parti merkezleri ve liderlerin etkisi giderek artmıştır.³⁸

³⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, Erişim Tarihi: 11/5/2007.

³⁸ Ayşe Ayata, “Siyasi Parti Örgütlenmesi ve Parti içi Demokrasi” Siyasi Partiler ve Demokrasi Uluslararası Sempozyum, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2005, s.45-46.

Birinci bölümde ayrıntılı bir şekilde değindiğimiz gibi, 2820 sayılı SPK'nın aday belirleme yöntemi ile ilgili 37. maddesi önseçim usulünü esas almıştır. Ancak 28.3.1986 tarihinde 3270 sayılı Kanunla bu maddede değişiklik yapılmış ve aday tespiti usulü partilerin tercihine bırakılmıştır. SPK, demokratik bir yöntem olan önseçimi zorunlu kılmamakta ve siyasi partilerin adaylarını, kendilerinin belirleyecekleri yöntemle göre saptayacakları hususuna yer vermektedir. Ayrıca SPK'nun 40. maddesinin birinci fıkrasına göre, siyasi partiler, Anayasa ve kanunlarda belirtilen şartlara aykırı olmamak kaydıyla adaylarda daha başka ne gibi şartlar bulunması gerektiğini tüzüklerinde gösterebileceklerdir. Bu hükümler nedeniyle, siyasi partiler milletvekili adaylarını belirlemede çok geniş takdir yetkisine sahip olmuşlardır.

3.2. Tanım ve Önseçimlerin Yapılma Usulleri

Önseçimde, önseçimin yapıldığı seçim çevresindeki tüm üyeler oy kullanmakta ve seçim, yargı mercilerinin gözetim ve denetimi altında yapılmaktadır. Ayrıca siyasi partiler ortaya çıkan sonuçla bağlıdır. SPK'nın 37. maddesinde; o seçim çerçevesinde partiye kayıtlı üyelerin tamamının katıldığı, yani her üyenin oy kullanımının öngörüldüğü, aday adayları arasından milletvekilleri adaylarının belirlenmesine önseçim denilmektedir. Aşağıda çeşitli açılardan, önseçim usulleri hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1. Dar Anlamda Önseçim

Seçmenlerin sınırlandırılması önseçimin boyutunu da ortaya çıkarmaktadır. Her partinin kendi tüzük ve yönetmelikleri doğrultusunda tespit edilen üye ve delegelerin katılacağı bir önseçime “dar anlamda önseçim” denilmektedir.³⁹

3.2.2. Geniş Anlamda Önseçim

Tüm partili seçmenlerin katılacağı önseçim “geniş anlamda önseçim” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰

Ayrıca ABD'deki uygulamaya bakıldığında her federe devlet, önseçimi kendine özgü bir biçimde değerlendirmektedir. Federe devletlerdeki uygulamasına göre, önseçimlerin ABD'de kapalı ve açık olmak üzere iki türü bulunmaktadır.

³⁹ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 206.

⁴⁰ Suavi Tuncay, s. 206.

3.2.3. Kapalı Önseçim

Önseçimin bu türünde adayların belirlenmesi işlemine katılarak oy verecek olanlar, hangi partiye taraftar olacaklarını açıklamak zorundadırlar. Bu açıklama, ilgili kişinin, ya önseçimden belli bir süre önce taraftarı olduğu partinin seçmen listesine adını yazdırması (enrollment system), ya da partinin adaylarını geçmiş seçimlerde desteklediğini ve gelecek seçimlerde de destekleyeceğine dair bir beyanda bulunması (challenge system) suretiyle olmaktadır.

3.2.4. Açık Önseçim

Önseçimin bu türünde ise, seçmen taraftarı olduğu partiyi açıklamak zorunda değildir. Başka bir deyimle, seçmenin siyasal tercihinin gizliliği korunur, parti bağlantısının açıklanması söz konusu değildir. Oy verme yerinde seçmene bütün partilerin önseçim listeleri verilir. Seçmen kapalı oy hücresinde bunlardan istediğini işaretlemek ya da koparmak suretiyle oyunu kullanır. Washington eyaletinde açık önseçim daha da ileri götürülmüş ve seçmenlerin, farklı mevkiler için başka başka partilerden aday seçebilmeleri de kabul edilmiştir.⁴¹

3.3. Parti İçi Demokrasi ve Önseçim

Birçok ülkede, siyasal partilerin iç düzenlerini ve baskı grupları ile ilişkilerini düzenleyen hukuksal önlem alınmış, kanunlar çıkarılmıştır. Bu önlemlerin alınmasındaki temel amaç partilerin iç düzeninin demokratikleştirilmesidir.⁴² Çoğulcu ve katılımcı parlamenter rejimin demokratik ilke ve yöntemleri, parti içi demokrasiyi gerekli kılmaktadır. Bir bütün olarak, sosyal ve kültürel unsurlar demokrasi içinde büyük önem arz etmektedir. Zira “sosyal alanda, çeşitli grup ve tabakaların oluşması, kültürel alanda ise yine bu ortam içinde oluşup gelişen değer, norm ve davranış kalıpları ortaya çıkmaktadır.”⁴³ Bu nedenle, parti içinde düzenli bir değerler sistemini ortaya koyabilmek, özümsemiş değer, norm ve davranış kalıpları ile mümkündür. Çünkü partideki kişi ve grupların ortak değer ve davranışları sonucu parti içi demokrasi gündeme gelebilmektedir.

Parti içi demokrasi, tüm diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de partiler hukukunun en önemli sorunlarından birisidir. Parti içi demokrasinin gerçekleştirilmesi için, bir takım etkenler gerekmele beraber, parti içi demokraside asıl

⁴¹ Sevgi Korkut, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Araştırma Servisi, Mart 1996.

⁴² Server Tanıllı, a.g.e., s. 222.

⁴³ Hüsnü Erkan, Sosyal Piyasa Ekonomisi, İzmir, 1987, s. 85.

belirleyici etkenin aday belirleme usulü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴⁴ Nasıl ki partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsuru ise aday tespit yönteminin demokratik olması da, parti içi demokrasinin vazgeçilmez ilkesidir. Bu konu ulusal iradenin oluşmasında çok önemli bir rol oynamaktadır.

Siyasi partilerde parti içi demokrasinin olup olmadığına üç hususa bakılarak karar verilebilir: 1) Üyelerin, örgütteki bütün kademelere düzenli olarak ve fiilen katılması, 2) Yönetici organların belli zamanlarda düzenli olarak yenilenmesi, 3) Otoriter bir yönetime yol açmamak için üyelerce denetlenen bir parti yönetimi.⁴⁵ Batılı anlamda demokrasinin yerleşebilmesi, siyasi partilerin fonksiyonel hale gelebilmesi, milli iradenin parlamentoya tam yansiyabilmesi ve demokratik örgüt yapısı içinde tartışma ortamının yaratılarak çoğulculuk esasına dayanan, geniş katılımlı siyasal kararların alınabilmesi, adil, eşit ve özgür seçimlerle lider ve adaylar belirlenerek demokratik uygulama yöntemlerinin bulunması, ancak “parti içi demokrasi” nin varlığı ile mümkündür.

O halde, siyasi partilerin örgüt içi düzenlerinin demokrasi esaslarına uygun, hukuki düzenlemelerle sınırlarının çizilerek, partilerdeki oligarşik eğilimlerin ve baskıların ortadan kaldırılması; demokratik örgüt yapısının kurularak lider, teşkilat, organ ve adayların demokratik yöntemlerle belirlenmesi ve karar mekanizmasının tabandan tepeye oluşturulması sürecini parti içi demokrasi olarak adlandırabiliriz.⁴⁶

Seçmenlerin etkisini artırmak ve demokratik sisteme doğrudan bir katılımı daha az temsili nitelik verilebilmesine olanak tanımak açısından LIJPHART dört yöntem önermektedir. Yürütme organının doğrudan halk tarafından seçilmesi, kanun teklif etme yetkisi dahil olmak üzere halk oylamasına başvuru, temsilcilerin görevi sırasında denetimi, yani temsilcilerin azli ve önseçim yönteminin kurumlaşması.⁴⁷

Bu konuda farklı bir görüş ortaya koyan ATAR, esasen, parti içi demokrasi ile siyasal sistemdeki demokrasi arasında, Türk siyasal çevrelerinde dile getirildiği gibi, mutlak bir ilişki kurulmasının siyasî partiler genel teorisi bakımından kabul gören bir düşünce olmadığını, bu konuda yıllarca geriye giden çok ciddi tartışmaların bulunduğuna değinmektedir. Buradaki temel yanlışlığı bir örgüt olan parti ile bir örgüt olmayan demokrasinin birbirine karıştırılmasıdır. Dolayısıyla, parti içindeki demokrasiyi ülke çapındaki demokrasiyle özdeşleştirmek mümkün

⁴⁴ Faruk Bilir, a.g.e., s. 75.

⁴⁵ Server Tanilli, a.g.e., s. 223-224.

⁴⁶ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 52.

⁴⁷ Arend Lijphart, Çağdaş Demokrasiler, Çev: Ergun Özbudun, Ankara ,1984, s.132-134.

değildir. Özellikle parlamenter sistemlerde, partilerin uygulamayı amaçladıkları kapsamlı programları vardır ve belli ölçüde disiplinli olmak durumundadırlar. Merkezin gücünün bütünüyle ortadan kaldırılması, parti programının uygulanamayacağı bir disiplinsizlik ortaya çıkarabilir. Parlamenter sistemlerin doğası, parti disiplini ile parti içi demokrasi arasında makul bir denge kurulmasını gerektirir.⁴⁸

Sonuç olarak, bazı dengelerin gözetilmesi gerekmele beraber, parti içi demokrasinin gereği olarak siyasal partilerde parti adayları, yargı yönetim ve denetiminde düzenlenmiş kütük ve kayıtlara göre ve yargı yönetim ve denetimi altında, tüm partili üyelerin katılacağı önseçimle belirlenmelidir.⁴⁹ Ulusal iradeyi en sağlıklı yansıtabilecek aday belirleme yöntemi hiç kuşkusuz önseçim sistemi olup⁵⁰, bu yöntem, “aday listelerinin hazırlanmasını oligarşik heyetlere bırakmak yerine” parti seçmen kütüğüne kayıtlı parti üyelerinin katılımına açmıştır.⁵¹

3.4. Önseçime Yöneltilen Eleştiriler

Önseçimle adayların belirlenme yönteminin de diğer yöntemler gibi olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bu konuda yapılan eleştirilerin ayrı başlıklar altında değerlendirilmesi konunun açıklığa kavuşması bakımından yararlı olacaktır.

3.4.1. Olumlu Eleştiriler

Önseçim, hem seçmen iradesinin aday tespitine yansması hem de parti içi demokrasi açısından gereklilik arz etmesi, bunun neticesinde siyasal partilerde gelişebilecek oligarşik yapıları engellemesi ve siyasi partilerde elit dolaşımının canlılık kazanması⁵² açısından diğer yöntemlere göre en demokratik yöntem kabul edilmektedir.

Üyelerin adayların belirlenmesi usulünde söz sahibi olmamasının, demokrasinin temel ilkesi olan çoğunluğun üstünlüğü prensibine aykırı bulanlar da vardır.⁵³

⁴⁸ Yavuz Atar, (2006), s. 226.

⁴⁹ Saim Sezen, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara,1994, s.310.; Mehmet KEÇECİLER, “Parti İçi Demokrasi ve Siyasi Partiler”, Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyumu, TESAV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 35.

⁵⁰ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 212-213.

⁵¹ Bakır Çağlar, Anayasa Bilimi: Bir Çalışma Taslağı, BFS Yayınları, İstanbul, 1989, s. 235.

⁵² Yavuz Atar, (1990), Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1990, s. 212.

⁵³ Arif, Payaşloğlu, Siyasi Partiler, Ankara, 1962, s. 73 v.d.

Merkez yoklaması ile belirlenen milletvekili sayısına sınırlama getirilmesi ve partilerin milletvekili adaylarının önseçimle belirlenmesinin sağlanması parti içi demokrasiyi sağlamak bakımından önemli bir işlev göreceği gibi, partililerin ve giderek seçmenlerin siyasete daha fazla ilgi duymalarına ve demokrasinin tabana yayılmasına da katkı sağlayacaktır.

Önseçimle parlamentoya gelen vekiller, daha bağımsız, daha güçlü ve güven duygusuna sahip olduklarından, partideki oligarşik gruplara itirazsız itaat etmezler ve seçmenlerin istek ve taleplerini parti gruplarına ve parlamentoya getirebilme oranları yüksektir. Bu ise partiye egemen olmak isteyen liderler ve parti yönetiminde yer alan yöneticiler için kabul edilmesi zor bir durumdur. Ancak demokrasi açısından çok olumlu bir gelişme olacaktır.

3.4.2. Olumsuz Eleştiriler

Türk siyasal partileri önseçimi üyelere yaptırmaktadır. Kuşkusuz, sağlıklı bir kayıt sistemi varsa üyelerin katılımıyla yapılacak bir önseçim, sadece delegelerin katılımıyla yapılacak önseçime tercih edilebilir. Türk parti sisteminde sağlıklı bir üye kayıt sistemi bulunmamakta ve bu nedenle sistem bazı sorunlar içermektedir. Bazen bir üyenin birden fazla partiye kayıtlı olduğu görülebilmektedir. Kaldı ki, üyelik sisteminde partilere sadece şekli bir mensubiyet söz konusudur. Bu nedenle, ülkemizde siyasi partilere önseçim yapma zorunluluğu getirilmesi yönünde görüşler olmakla birlikte, sağlıklı üye kayıtlarının olmaması ve aday gösterme mekanizmasının partilerin iç işi olması gerçeği karşısında, önseçim zorunluluğunun beklenen yararı doğurmasının oldukça güç olduğu, bu nedenle, önseçim yerine, tercihli oyun benimsenmesinin daha yararlı olabileceği ifade edilmektedir.⁵⁴

ÖZBUDUN'a göre de; bütün kayıtlı üyelerin katılacakları önseçim yöntemi, üye yazımı, üye kayıtlarının düzenli olarak tutulması, üyelerin aidatlarını düzenli olarak ödemeleri, partinin ideolojisine ve disiplinine bağlılıkları, parti kararlarının oluşumuna etkin şekilde katılmaları şartıyla büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de bu modele göre örgütlenmiş bir parti olmadığı gibi, Siyasi Partiler Kanunundaki kısıtlamalar bu tür bir örgütlenmeyi mümkün kılmamaktadır. Türkiye'de parti üyeliği kavramı; parti ile üye arasındaki ilişkinin niteliği açısından, daha çok Avrupa partilerindeki "tarafartlık" kavramına tekabül etmektedir. Türkiye'de kayıtlı parti üyelerinin büyük çoğunluğu bakımından, kitle partilerindeki üyelik

⁵⁴ Yavuz Atar,(1990), s. 225-226.

unsurlarının hiçbirisi mevcut değildir. Bu durum değişmedikçe, tüm parti üyelerinin katılacakları önseçimlerin zorunlu kılınması hiçbir köklü değişikliğe yol açmayacak,⁵⁵ önseçimin benimsenmesiyle aday belirleme sürecine katılanların sayısı biraz artırılmakla beraber aynı kişisel ve grupsal etkiler devam edecektir. Bilgisayara dayanan bir üye kütüğünün geliştirilmesi, bugün yerel parti örgütü yoklamalarında rastlanan en bariz yolsuzlukları ortadan kaldırabilir. Ancak, üyeliğin sosyolojik anlamını değiştirmekte elbette yeterli olmayacaktır.⁵⁶

Bir başka olumsuz eleştiri ise yapılacak önseçimlerde partiye emek vermiş ve partiye bağlı kişiler yerine medyada ve başka şekilde şöhret sahibi kişilerin seçilmesinin⁵⁷ sağlanacağıdır.

Diğer bir eleştiri ise bütün yetkilerin seçmenlere/üyelere bırakılması, partiler demokrasisinin ve parti disiplininin gereklerine uymamasıdır. Bu nedenle yapılacak en önemli iş, aday belirleme yetkisinde parti merkezleri ile seçmenleri uzlaştıracak bir sistemin benimsenmesidir. Böyle bir sistemin benimsenmesi ile siyasi partilerin meclis gruplarını disiplin çizgisinde tutmaları mümkün olabileceği gibi, seçmenlerin de siyasi iktidara hangi görüşlerin hakim olacağını ve toplumu kimlerin yöneteceğini birlikte tespit etmeleri sağlanabilir.⁵⁸

3.5. Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulünün Yasama Çalışmalarına Yansımaları

Uygulamaya baktığımızda, milletvekili adaylarının belirlenme usulü bu üyelerin parlamento çalışmalarına katılımına da yansımaktadır. Bugün milletvekilleri yasama çalışmalarına kendi özgür iradelerini yansıtamamaktadırlar. Parti grubunun aldığı kararları onaylamaktan daha fazla katkı sağlamamaktadırlar. Bu yargı, hem iktidar hem de muhalefet milletvekilleri için geçerlidir. Parlametoda yaşanan deneyimler, özellikle iktidar milletvekillerinin, görüşülen kanun teklif ve tasarılarının büyük çoğunluğunda sürece olan ilgilerinin çok az olduğunu göstermektedir. Hem iktidar hem de muhalefet parti gruplarının görüşü dışında, partilerinden bağımsız bir görüş ortaya koyan milletvekili sayısı çok azdır.

Nitelikli bir parlamentodan beklenen, konu bazında muhalefetin yaşanmasıdır. Yani bir konuda, iktidar milletvekillerinin muhalefetin makul

⁵⁵ Ergun Özbudun, a.g.e., (1995) s.14.

⁵⁶ Ergun Özbudun, a.g.e., (1995), s.14-15.

⁵⁷ Mehmet Kabasakal, Parti içi Demokrasi Konferansı, Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayını, Ankara, 1997, s. 68.

⁵⁸ Oya Araslı, a.g.e., s. 82-83.

tekliflerini kabul etmesi, muhalefet milletvekillerinin de makul konularda iktidarı desteklemesidir. Oysa muhalefet milletvekillerinin tekliflerinin kabul edildiği uygulamalar çok çok azdır. Hatta uygulamada, muhalefetin parlamentoya taşıdığı bir konu ile ilgili kanun teklifi var ise, iktidar partileri de bu düzenlemenin haklılığına inanıyorsa, aynı konuyu içeren bir teklif hazırlanmakta ve bu teklifler birleştirilerek görüşülmektedir.

Ülkemizde siyasi partilerin milletvekili adaylarını belirleme usulleri sonucunda bir sonraki dönemde bir daha seçilebilme kaygısı taşıyan milletvekilleri, parti yönetimi ve liderinin beğenisi ve desteğini kazanmak amacıyla parti grubunun görüşü dışında bir görüş ileri sürememektedir. Milletvekillerini bu şekilde davranmaya iten nedenin aday belirleme yöntemi olduğu bir gerçektir. Merkez yoklaması ile belirlenen bir milletvekili, bir daha seçilmek için grup kararlarına uymak için çaba sarf edecektir. Ayrıca parlamentoda yaşanan deneyimler, parti politikalarına aykırı davran üyelerin ya partiden ihraç edildiği veya daha sonraki genel seçimlerde aday gösterilmediklerini ortaya çıkarmaktadır. Oysa önseçimle adayların belirlendiği sistemlerde, milletvekili bir daha aday olabilme kaygısına düşmeyecek ve her konuda parti politikalarını onaylama ihtiyacı hissetmeyecektir. Çünkü gücünü kendisini aday gösteren seçmenlerden almaktadır. Dolayısıyla çok kritik konularda kendi özgür iradesi ile tercihini ortaya koyabilecektir.

Özetle ifade etmek gerekirse, partilerin önseçim yöntemini benimsememelerinin nedenleri olarak, önseçimle parlamentoya gelen milletvekillerinin daha bağımsız, daha güçlü ve özgüven duygusuna sahip olacakları, Genel Başkana itirazsız itaat etmeyecekleri, seçmenlerin istek ve taleplerini parti gruplarına ve meclise daha yüksek bir oranda getirecekleri, sonuçta parti liderleri ve parti üst yöneticilerinin liderliklerinin gün gelip tartışma konusu yapılabileceği ve oligarşik yapının kırılabilmesi sayılabilir. Ancak, parti liderinin ve parti üst yöneticilerinin kendi istedikleri kişilerin, emirlerini dinleyenlerin, genel başkanın dışında bir varlık olma özelliğini yitiren kişilerin merkez yoklaması ile adaylıkları belirlenerek, parti liderinin gücü korunmuş olacaktır.⁵⁹ Böylece, partide karar verme mekanizmasını işletenler, lider ve merkez karar yürütme kurulu veya buna benzer kurullar olur. Bunlar da doğal olarak, kendi konumlarını güçlendirmek veya en azından korumak için ellerindeki aday belirleme yetkisini taşra örgütlerine devretmek istemeyeceklerdir.

⁵⁹ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 214.

3.6. Öneriler

Önseçim yöntemiyle milletvekili adayının belirlenmesi, merkez yoklaması ve aday yoklaması ile kıyaslandığında en demokratik yöntemdir. Ancak önseçimde seçmen eğilimlerinin adayların belirlenmesinde etkili olması için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Aday gösterme yöntemleri bakımından, Türkiye’de siyasi ve hukuki şartlar, gerçek bir üyelik temeline dayanan kitle partilerinin oluşmasına imkan verir, bu tür partiler de önseçimler yoluyla aday belirlemede gerçek bir demokratik katılım sağlayabilirlerse, önseçimin diğer partilerce de başarılı görülerek taklit edilmesinin mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.⁶⁰ Ancak bu durumun gerçekleşmesini beklemek pratikte mümkün değildir. Bu nedenle parti adaylarının tüm üyelerin katılacağı bir önseçimle belirlenmesi SPK’da bir ilke olarak düzenlenmeli, ancak istisna olarak belli bir oranda milletvekili adayının merkez yoklaması ile belirlenmesi imkanı tanınmalıdır. Bu oran yüzde onu geçmemeli ve bu şekilde gösterilecek adayların, belirli bir süre önce, hangi illerden, hangi sırada gösterilecekleri ilan edilmelidir.⁶¹

Önseçim sistemi, ülkemizde uygulandığı dönemlerde üye kayıt sisteminden kaynaklanan nedenlerden dolayı istenen başarıyı elde edememiştir. Günümüzde de siyasi partilerin bu yönteme başvurmamasının temel gerekçesi aynıdır. Kanunlarda ve seçim takvimlerinde uzun uzun yer verilen ‘önseçim’in, “*hukuken*” var, ancak “*fülen*” olmadığı, hatta bugünkü kanunlar ve parti tüzüklerine göre, önseçim yapılsa da, liderlerin istediklerini seçtirebileceği, çünkü önseçimin esasının üye kayıtları olduğu, üye kayıtlarının da açık ve güvenilir olmadığı, parti yöneticilerinin üye kayıtlarına “*hâkim*” olduğu, haklı gerekçelerdir.⁶² Ancak, siyasi partilerin üye sayısının eksikliği ve üye kayıt sisteminin sağlıklı olmaması çözülemeyecek sorunlar değildir. Bu nedenle, sağlıklı bir önseçimin yapılabilmesi ve partinin demokratik işleyişle adaylar üzerinde iradesinin sağlanabilmesi için, bugünkü yasalarımızdan kaynaklanan engelleri ortadan kaldıracak bir takım önlemler alınabilir. Bunlar;

- Partilere toplu üye kayıtlarının önlenmesi,
- Farklı partilere aynı anda üye olan seçmenlerin bütün partilerden ihracının sağlanması ve bu üyelerin en az 2-3 yıl parti üyeliğinin yasaklanması,

⁶⁰ Ergun Özbudun, a.g.e., (1995), s.15.

⁶¹ H. Sami Türk, Siyasi Partiler Yasası, TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma toplantıları dizisi, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 1997. s.68-73.

⁶² Tarhan Erdem, “Üye Yok Önseçim Yok!”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=221463>, Erişim Tarihi: 29/5/2007

- Önseçime katılacak üyelerin listelerin Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından seçim kurullarına gönderilmesi, bu listelerin dışındaki üyelerin ön seçimde oy kullanmaması,
- Aday adayı olacak kişilere, isim ve adresleri gösterir listelerin tasdikli olarak verilmesi ve propaganda imkanı sağlanması

zorunlu tutulabilir.⁶³ Ayrıca önseçimin tüm üyelerin katılımı ile yapılması, önseçimde üyelerin oy pusulasında tek adayı işaretlemeleri yerine önceden belirlenen miktarda adayı işaretlemeleri öngörülmelidir. Ancak bu sayı, aday adayı sayısının en az yarısı kadar olmalıdır. Böylelikle milletvekili adaylarının liste sıralaması daha sağlıklı olur. Her şeye rağmen tercihli oy seçmene, parti merkezlerinin haksız kontenjan politikalarını aşma ya da yerel delege ağalarının tekeli kırma fırsatını tanıır.⁶⁴ Ayrıca, aday belirleme yöntemlerinin anayasal ilkeler haline getirilerek, millî iradeyi sınırlayan ve sık sık değişen seçim kanunlarından kaçınılması, çağdaş bir siyasi partiler yasası ile ön denetimin yasalarımızda öngörülen mercilerce yapılması kaçınılmazdır. Örneğin, ABD’de ister dolaylı ister dolaysız aday gösterme yöntemi olsun, adayların seçim işlemleri kamu makamlarının gözetimi altında yapılmaktadır.⁶⁵ Ülkemizde de buna yönelik düzenlemelerin yapılması, adayların belirlenmesi aşamasında daha sağlıklı sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Milletvekili adaylarının tespitine ilişkin olarak TEZİÇ ve YÜZBAŞIOĞLU tarafından, lider sultanın kırılması ve parti içi demokrasinin sağlanması için, milletvekili adaylarının partili bütün üyelerin katıldığı önseçim ile belirlenmesi gerektiği savunulmaktadır.⁶⁶ Önseçimin mümkün olmaması durumunda ATAR’ın da belirttiği gibi, tercihli oy sistemi kabul edilebilir. Böylece, iki ya da üç kat adayı belirleyerek seçmene sunan *parti yönetimi ile bunları tercihlerine göre sıralayan seçmenler arasında makul bir denge* oluşturulabilecektir. Öte yandan, tercihli oy sistemi seçmen iradesine saygı ve seçmenin siyaset sürecine katılmasını teşvik açısından da yararlı olacaktır. TÜSİAD tarafından yaptırılan bir araştırmada, görüşülen kişilerin yüzde 81’i tercihli oyun benimsenmesini olumlu karşılayacaklarını belirtmişlerdir.⁶⁷

⁶³ Suavi Tuncay, a.g.e., s. 213.

⁶⁴ <http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/siad2/bolumdortu2.html>, Erişim Tarihi: 2/5/2007.

⁶⁵ Ergun Özbudun, *Siyasi Partiler*, AÜHF Yayınları, Ankara, 1979, s.101

⁶⁶ Erdoğan Teziç, Nemci Yüzbaşıoğlu, “Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçim Kanunlarına İlişkin Görüşler” TÜGIAD Raporu, www.tugiad.org.tr/bultendosya/Siyasi_Partiler_ve_Millet_Vekili_Secimi.doc, Erişim Tarihi: 9/5/2007

⁶⁷ Yavuz Atar, (2006), s. 226.

4. Sonuç

Milletvekili adaylarının belirlenme yöntemleri, parti içi demokrasi özelinde, Türk demokrasinin gelişimi için büyük önem arz etmektedir. Çünkü demokratik sistemin işlemesi ve geleceği, sağlıklı siyasal karar alınabilmesine bağlıdır. Durağan ve klasik bir merkezîyetçi anlayışla seçilerek, tabir-i caizse atanarak siyasi arenaya çıkanlar, kendilerini yenileyememekte, hatta sistemin kilitlenmesine neden olmaktadır. Oysa günümüz dünyası sürekli değişimi, üretimi ve gelişimi gerektirmektedir.

Demokrasinin ülkemizde kurumsallaştırılmaya çalışıldığı 60'lı yıllarda yürürlüğe giren Siyasi Partiler Kanununda aday belirleme yöntemi olarak önseçim kabul edilmiş ve bu demokrasinin bir gereği olarak ortaya konmuştur. Bu sistem süreç içerisinde biraz değişmiş, 1980 askeri müdahalesi sonrası kabul edilen 2820 sayılı SPK da önseçimi yeniden aday belirleme yöntemi olarak benimsemiştir. Ancak 1986 yılında yapılan değişiklik ile milletvekili adaylarının belirlenme yöntemi olarak siyasi partilere merkez yoklaması, aday yoklaması ve önseçim yöntemlerinden birini seçme imkanı verilmiştir. Ne var ki, siyasi partiler önseçim mekanizmasına çok az başvurmuşlar ve güçlü olmadıkları seçim çevrelerinde bu yöntemi uygulamışlardır. Özellikle 1980'den sonra önseçim, hukuken olan ancak fiilen uygulanmayan bir yöntem olmuştur.

Günümüzde Türkiye'deki siyasi partiler, adaylarını ya merkez organlarınca, ya da seçim çevresi örgütü delegelerinin katıldığı yoklamalar yoluyla belirlemektedir. Bu yöntemlerden her ikisinin de aday belirlemede oligarşik bir denetimi içerdiği kuşkusuzdur ve her ikisi de çoğu zaman haklı şikayetlere konu olmaktadır.⁶⁸

Aday belirleme yöntemleri tek tek incelendiğinde, merkez yoklamasının demokratik olmadığı; aday yoklamasının merkez yoklamasına göre daha demokratik olduğu, ancak, delege seçimlerinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle tam olarak fonksiyonunu icra edemediği; önseçimin en adil ve demokratik yöntem olduğu ve milli iradeyi daha doğru yansıttığı söylenebilir. Demokrasinin, milletin kendi temsilcilerini belirlemede özgür olması anlamına geldiğini kabul ettiğimizde, seçmenlerin yalnızca merkez ve lider tarafından kendisine sunulan adayı seçmesi değil, adayın belirlenmesinde de söz sahibi olması gerekir. Özellikle geniş bir seçmen kitlesinin doğrudan katılımını sağlayacak olan ve Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan "geniş önseçim", üye kaydındaki sorunların çözülmesi halinde toplumumuzun çağdaş demokrasi seviyesine ve sağlıklı bir siyasi sisteme sahip olabilmesi için daha doğru ve güvenilir sonuçlar verecektir.

⁶⁸ Özbudun, a.g.e., (1995) s.13-14.

Kaynakça

- ARSEL, İlhan, Anayasa Hukukunun Umumi Esasları: Birinci Kitap Demokrasi, Güven Matb., Ankara, 1955.
- Ana Britannica, Ana Yay., İstanbul, 1992.
- ARASLI, Oya, Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.
- ATAR, Yavuz, “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı Dergisi, S.23, Ankara, 2006.
- ATAR, Yavuz, Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1990.
- AYATA, Ayşe, “Siyasi Parti Örgütlenmesi ve Parti içi Demokrasi” Siyasi Partiler ve Demokrasi Uluslararası Sempozyum, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2005.
- BİLİR, Faruk, Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- ÇAĞLAR, Bakır, Anayasa Bilimi: Bir Çalışma Taslağı, BFS Yayınları, İstanbul, 1989, s.235.
- ERDEM, Tarhan, “Üye Yok Önseçim Yok!” <http://www.radikal.com.tr>
- E. TUNCER, C.KASAPBAŞ, B.TUNCER, 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, TESAV Yayınları, Ankara, 2003.
- GÜLSOY, M. Tevfik , “Milletvekili Seçimlerinde Siyasal Parti Adaylarının Tespiti” Erzincan Ü.H.F.D. C.X, S.3-4.
- İZGİ, Ömer-GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, TBMM Basımevi. c. I, Ankara, 2002.
- KAPANİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, AÜHF Yayınları, Ankara, 1978.
- KABASAKAL, Mehmet, Parti içi Demokrasi Konferansı, Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayını, Ankara, 1997.
- KEÇECİLER, Mehmet, “Parti İçi Demokrasi ve Siyasal Partiler”, Siyasal Partiler ve Demokrasi Sempozyumu, TESAV Yayınları, İstanbul, 1995.
- KORKUT, Sevgi, “Türkiye’de ve Yabancı Ülkelerde Önseçim”, TBMM Küt. ve Dök. Müd., 1996.
- LİJPHART, Arend, Çağdaş Demokrasiler, Çev: Ergun Özbudun, Ankara ,1984.
- ÖZBUDUN, Ergun, Siyasal Partiler ve Demokrasi Sempozyumu, TESAV Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÖZBUDUN, Ergun Siyasal Partiler, AÜHF Yayınları, Ankara, 1979.
- ÖZÜERMAN, Tülay, Demokrasi Anlayışında Çağdaş Gelişmeler, Demokrasi Gündemi, TDV Bülteni.
- PAYASLIOĞLU, Arif, Siyasal Partiler, Ankara, 1962.

- RUHİ, M.Emin, Doğrudan Demokrasi (e-Demokrasi), Seçkin Yay., Ankara, 2005.
- SARICA, Murat, 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yay., İstanbul, 1987.
- SEZEN, Saim, Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.
- TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş, Çağdaş Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 1996.
- TEZİÇ, Erdoğan, YÜZBAŞIOĞLU, Nemci, “Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçim Kanunlarına İlişkin Görüşler” TÜGİAD Raporu, www.tugiad.org.tr
- TUNCAY, Suavi, Pari içi Demokrasi ve Türkiye, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- TÜRK, H. Sami, Siyasi Partiler Yasası, TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 1997.
- YANIK, Murat, Parti İçi Demokrasi, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- ZEUNER, Bodo, Innerparteiliche Demokratie, (Çev. Fuat AKAR), Colloguium Verlag, Berlin, 1967.
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
Millet Meclisi Tutanak Dergisi
Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
TBMM Tutanak Dergisi

İnternet Adresleri

- Adalet ve Kalkınma Partisi.....www.akparti.org.tr
- Cumhuriyet Halk Partisi.....www.chp.org.tr
- Milliyetçi Hareket Partisi.....www.mhp.org.tr
- Demokrat Parti.....www.demokratparti.org.tr
- Türkiye Büyük Millet Meclisi.....www.tbmm.gov.tr
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.....www.tusiad.org.tr
- Türkiye Genç İşadamları Derneği.....www.tugiad.org.tr
- Radikal.....www.radikal.com.tr
- Hürriyet.....http://webarsiv.hurriyet.com.tr